

УДК 336.6

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

Сич О.А., Дзюба Н.П.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено сутність дебіторської заборгованості як складову частину оборотних активів підприємства. Проаналізовано склад, структуру дебіторської заборгованості та основні чинники, які стимулюють збільшення обсягу дебіторської заборгованості. Здійснено аналіз стану дебіторської заборгованості ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч».

Ключові слова: дебіторська заборгованість; оборотні активи; управління дебіторською заборгованістю; коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; діаграма Ішікави, причинно-наслідкова діаграма.

Постановка проблеми. Успіх будь якої підприємницької діяльності безпосередньо залежить від того, на скільки якісно та ефективно здійснюється управління, зокрема в частині оборотних активів підприємства. Оборотні активи беруть участь як у процесі виробництва, так і в процесі реалізації продукції. Недостатня забезпеченість підприємства оборотними активами паралізує його діяльність і приводить до погіршення фінансового стану. Саме тому дослідження теоретичних основ оборотних активів, джерел їх формування та методів оптимізації управління оборотними активами завжди залишається дискусійними. Це пояснюється складною і багатогранною природою оборотних активів та їх матеріалізованої структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління дебіторською заборгованістю описували у свої працях такі сучасні економісти як Л. Коваленко, М. Василюк, А. Загородній, Г. Шаповалова. У сфері бухгалтерського обліку, питання дебіторської заборгованості досліджували: М. Герман, Т. Гончаренко, М. Пушкар та інші. Якщо розглядати праці іноземних науковців, то це Е. Вілсон, М. Макмінн, С. Хелферт та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Структура оборотних коштів підприємств характеризується неоптимальним розподілом. На підприємствах спостерігається тенденція збільшення обсягів кредиторської і дебіторської заборгованості, зростання частки виробництва з давальницької сировини. Значна частина підприємств не спроможні ефективно вести свою діяльність, що призводить до банкрутства таких підприємств. Керівники приймають помилкові рішення, вважаючи недоцільним проводити аналіз фінансового стану, прогнозувати імовірність банкрутства. Всі ці та багато інших факторів свідчать про реальну загрозу кризи навіть за умови ефективних управлінських процесів [6].

Метою статті – дослідження ключових аспектів організації управління дебіторською заборговані-

стю та її роль в управлінській системі підприємства. Для цього розглядається: дебіторська заборгованість як частина оборотних активів підприємства, динаміка дебіторської заборгованості та чинники що впливають на її зміну, методи оцінки стану дебіторської заборгованості підприємства.

Основні результати дослідження. Система управління оборотними активами підприємства займає одну з ключових позицій у скопі управлінської діяльності підприємства та має безпосередньо прямий вплив на фінансовий стан підприємства в цілому. Це пов'язано в першу чергу із тим, що оборотні активи беруть участь як у виробничому процесі, так і в процесі реалізації готової продукції. Кругообіг оборотних активів можна охарактеризувати через чотири основні ланки операційного циклу: грошові кошти, виробничі запаси, готова продукція та дебіторська заборгованість (рис. 1) [1].

Діяльність підприємства вважається ефективною, якщо процес кругообігу оборотного капіталу забезпечує неперервність виробничого процесу та зростання капіталу підприємства. В такому випадку виручка від реалізації продукції перевищує кошти, що раніше були авансовані у виробництво.

Основну мету управління оборотними активами доцільно трактувати наступним чином: забезпечення оптимальних обсягів всіх їх складових, які сприятимуть підвищенню економічної вигоди підприємства.

Опираючись на економічну сутність оборотних активів можна констатувати, що ефективна управлінська діяльність значною мірою залежить від врахування особливості кожної складової системи оборотних активів. Саме тому управління оборотними активами вітчизняних підприємств слід здійснювати шляхом реалізації трьох процесів: управління дебіторською заборгованістю, управління грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями, управління запасами (рис. 2) [2].

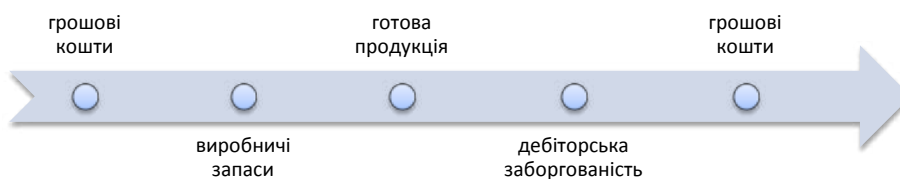

Рис. 1. Кругообіг оборотного капіталу підприємства

Джерело: розроблено автором за даними [1]

Для кращого розуміння сутності управлінської діяльності в частині оборотних активів, проведемо аналіз складу та структури оборотних активів ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» за 2016 рік [3]. Систему оборотних активів ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» формують такі основні показники: запаси, незавершене виробництво, готова продукція, дебіторська заборгованість, гроші та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів [7]. На рисунку 3 можна побачити, що найбільшу частку з усіх вище перелічених оборотних активів займає саме дебіторська заборгованість. Її відносний показник становить 68%. Даний показник є практично у два з половиною рази більший від обсягу запасів та у сімнадцять аніж усі інші оборотні активи. Відповідно, відносний показник запасів становить 28%, а частка усіх інших оборотних активів становить лише 4%.

Оскільки дебіторська заборгованість є найбільшим оборотним активом нашого підприємства, проведемо її детальний аналіз. У 2015 році спостерігається різке збільшення обсягу дебіторської заборгованості, а саме на 521%, також зростання продовжується і в 2016 році, ще на 22% (таблиця 1). Якщо глянути на розмір дебіторської заборгованості у 2014 році, то побачимо спадну тенденцію величиною 31%. Такі показники спонукають нас піддатись сумніву стосовно ефективності управління дебіторською заборгованістю, адже вони є надзвичайно динамічними та нестабільними. Що має вплив на показник обсягу дебіторської заборгованості? Які першопричини зростання даного показника і чи завжди це є тривожним сигналом для підприємства? Якою має бути управлінська діяльність підприємства, щоб оптимізувати розмір дебіторської заборгованості? В даній науково-дослідній статті ми спробуємо дати відповідь на усі ці питання.

Що ж собою являє дебіторська заборгованість? Дебіторська заборгованість, або рахунки до одержання – суми, які нараховуються підприємству від покупців за товари або послуги, продані в кредит. [1] Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю [4].

Величина дебіторської заборгованості є суб'єктивною для кожного конкретного підприємства і її абсолютна величина не має нормативного показника. Складно сформулювати однозначний висновок про вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан компанії. З одного боку, дебітори відволікають фінансові ресурси компанії. Це може привести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів. Однак з іншого боку, збільшення товарного кредитування клієнтів дозволяє підвищити рівень збу-

Рис. 2. Складові управління оборотними активами

Джерело: розроблено автором за даними [2]

ту, адже в багатьох сферах можливість отримати товар і оплатити його пізніше є важливою.

Поряд з цим, економічна наука, дозволяє визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості за допомогою показника оборотності дебіторської заборгованості. Значення коефіцієнта демонструє кількість оборотів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед компанією. Показник розраховується як співвідношення виручки (чистого доходу) до середньої за період суми дебіторської заборгованості [5].

Для ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості носить спадний характер (таблиця 2) з кожним наступним роком, його розмір зменшується у два рази. Важливим нюансом є те, що розглядати показник даний показник необхідно в динаміці за досліджуваний період. Оскільки його нормою для виробництва продуктів харчування є значення 8, то ми можемо стверджувати, що 2016 рік був найменш успішним, у порівнянні з 2014 і 2015. Зазвичай зниження оборотності дебіторської заборгованості є проблемою. Якщо така проблема виникла лише один раз, то необхідно активізувати роботу з повернення коштів компанії. Якщо це системна проблема, то необхідно сформулювати комплексну і чітку політику надання товарних кредитів клієнтам.

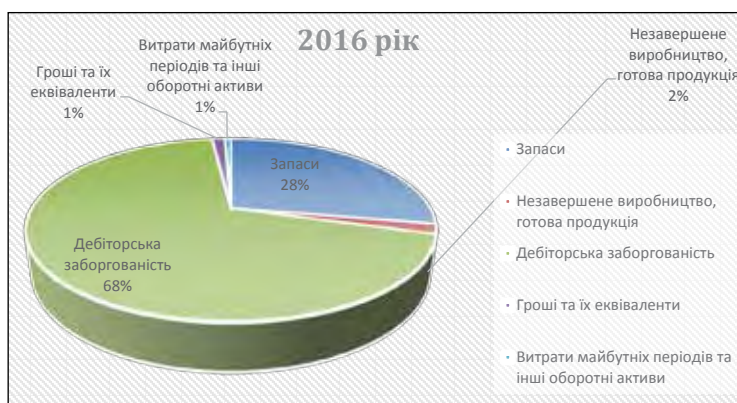

Рис. 3. Склад та структура оборотних активів ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» 2016 року

Джерело: розроблено автором за даними [7]

Динаміка дебіторської заборгованості ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» 2012–2016 рр. в розрізі її структури

Дебіторська заборгованість:	2012	2013	2014	2015	2016
за продукцію, товари, роботи, послуги	52 043	102 572	58 050	478 879	558 877
за виданими авансами	9 655	8 912	18 607	9 364	11 287
з бюджетом	9 425	2 554	1 865	3 264	29 679
з нарахованих доходів	0	0	0	0	0
із внутрішніх розрахунків	0	0	0	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	208	150	683	713	565
Всього	71 331	114 188	79 205	492 220	600 408
Абсолютний показник приросту	-	42 857	-34 983	413 015	108 188
Відносний показник приросту, %	-	60	-31	521	22

Джерело: розроблено автором за даними [7]

Розрахунок коефіцієнта дебіторської заборгованості ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» 2014–2016 рр.

показник, тис. \ звітний рік	2014	2015	2016
Дебіторська заборгованість на початок року	105 276	79 205	492 220
Дебіторська заборгованість на кінець року	60 598	492 220	600 408
Чистий дохід (річний)	1 352 505	2 317 817	2 274 432
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	16	8	4

Джерело: розроблено автором за даними [7]

Як і інші показники ділової активності, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості варто порівняти зі значенням в конкурентів і середньогалузевим значенням. Це дозволить сформулювати точніші висновки про вплив поточного значення показника оборотності на фінансове становище компанії.

Підсумовуючи проведений аналіз дебіторської заборгованості ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» можна сказати, що:

1. Тенденція абсолютного показника дебіторської заборгованості є зростаючою. Поряд з цим зростає чистий дохід підприємства. Це свідчить про підвищення його ділової активності. Отже, дане зростання дебіторської заборгованості не оцінюємо абсолютно негативно, але й стверджувати, що таке явище є позитивним для підприємства також не можемо.

2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує активно-спадний характер і в 2016 опустився до 4, що є вдвічі нижче норми. Даний показник є попереджувальним сигналом для підприємства і показує що проблема надмірно високого розміру дебіторської заборгованості таки існує.

Для дослідження проблеми збільшення дебіторської заборгованості на підприємстві ми використовуємо метод Каору Ішікави і його модель риб'ячої кістки (рис. 4). Даний метод допомагає дослідити та визначити найбільш суттєві причинно-наслідкові взаємозв'язки між чинниками та наслідками досліджуваної ситуації і вважається одним із кращих методик логічного аналізу та покращення якості процесів.

У нашому випадку, досліджуваною проблемою ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Сві-

точ» є збільшення дебіторської заборгованості. Усі чинники, які мають прямий чи опосередкований вплив на збільшення дебіторської заборгованості умовно поділяємо на чотири групи: політика підприємства, виробництво, реалізація продукції та наші покупці.

Одним із найважливіших факторів впливу на розміри дебіторської заборгованості є політика підприємства. Якщо вона відзначається особливою лояльністю, надвисокою клієнтоорієнтованістю, то розмір дебіторської заборгованості буде зростати. В такій ситуації підприємство заохочує покупця, але нехтує своїм поточним доходом. Наслідком може стати неспроможність розрахунку за своїми зобов'язаннями.

Різке збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців, про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Збільшення періоду погашення заборгованостей має безпосередньо прямий вплив на збільшення дебіторської заборгованості та зменшує оборотність даного показника. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується в зв'язку зі зменшенням реалізації продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства. Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно.

Необхідно також розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність простроченої створює фінансові труднощі, оскільки підприєм-

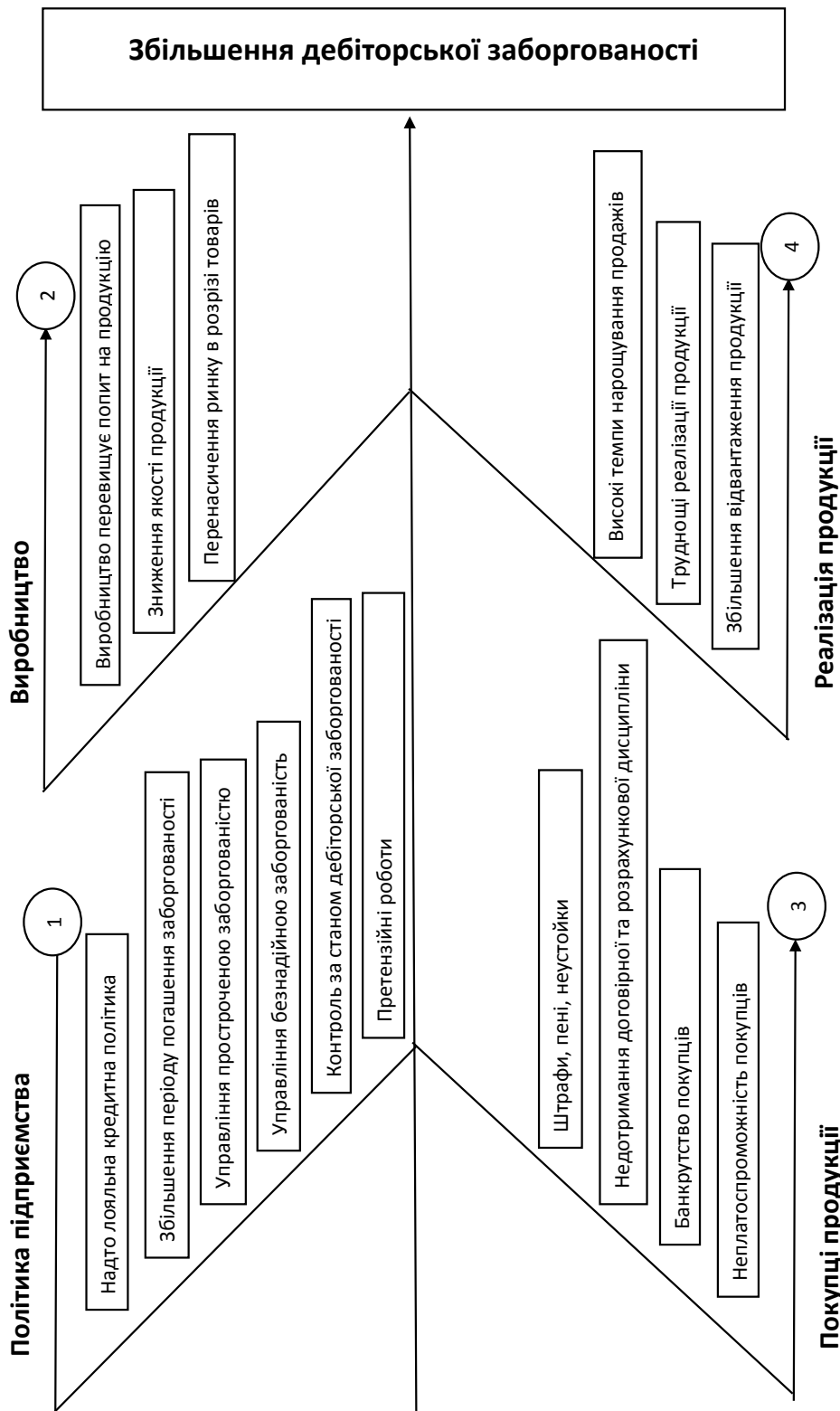

Рис. 4. Причинно-наслідкова модель К. Ішикави. Збільшення дебіторської заборгованості

Джерело: розроблено автором на основі [1; 2]

ство буде відчувати нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплат заробітної плати. Крім того, заморожування коштів у дебіторській заборгованості призводить до уповільнення оборотності капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість означає також зростання ризику непогашення боргів і зменшення прибутку. Тому кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у скороченні термінів погашення належних йому платежів.

Важливе значення має давність утворення дебіторської заборгованості, необхідно встановити, чи немає в її складі сум, не реальних для стягнення, або таких, за якими минають строки позовної давності. Якщо такі виявлено, то необхідно терміново вжити заходів для їх стягнення (оформлення векселів, звернення в господарський суд тощо).

Контроль за станом дебіторської заборгованості на підприємстві має носити системний і постійний характер. Даний контроль повинен покривати не тільки розміри дебіторської заборгованості, а також її структуру та співвідношення з іншими фінансовими показниками.

На величину дебіторської заборгованості підприємства впливає стан договірної та розрахункової дисципліни. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне висунення претензій за борги, які виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, створення фінансових труднощів, нестачі ресурсів. Тому доцільно провести аналіз дебіторської заборгованості за строками утворення, тому що тривалі неплатежі відволікають засоби з господарського обороту. У разі виявлення порушень платіжної дисципліни, необхідно звернутись до претензійної політики підприємства та застосувати необхідні методи: штрафи, пені, неустойки.

Варто також пам'ятати про такий фактор впливу як виробництво продукції. Це стосується не тільки обсягів дебіторської заборгованості, а й інших фінансових показників. Негативний

вплив можливий у випадку зниження якості продукції, перевищення обсягів виробництва над ринковим попитом, випуск продукції ринку якої є перенасиченим та інше.

Проблеми в частині виробництва чинять негативний вплив на сферу реалізації продукції, яка у свою чергу спричиняє збільшення дебіторської заборгованості. Зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Для прикладу, труднощі в реалізації продукції спонукають збільшення дебіторської заборгованості і негативним фактором впливу на підприємство, а підвищення темпів нарощування продажів та збільшення відвантаження продукції, яке також спричиняє зростання обсягів дебіторської заборгованості негативного впливу на підприємство не має.

Висновки. Як підсумок даного дослідження можна сказати, що на ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» в системі оборотних активів, частка дебіторської заборгованості є найбільш вагомою і становить 68%. Окрім цього її динаміка за останні роки демонструє зростаючу тенденцію, що в сукупності із зменшенням показника оборотності дебіторської заборгованості є попереджувальним сигналом для підприємства і показує що проблема надмірно високого розміру дебіторської заборгованості таки існує. Для того щоб, покращити наш показники, необхідно розглянути усі чинники які можуть стимулювати зростання дебіторської заборгованості. При цьому, варто пам'ятати, що зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Аналіз вважається ефективним, якщо його здійснювати як у розрізі структури, так і в порівнянні з іншими фінансовими показниками підприємства та показниками підприємств-конкурентів. Найбільш впливовими можна назвати такі фактори: кредитна політика підприємства, дотримання договірної та розрахункової дисципліни клієнтами, труднощі в реалізації продукції, кількісні та якісні показники виробництва.

Список літератури:

1. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств/ М.Д. Білик// Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24–36.
2. Гнатенко Є.П. Щодо аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві. Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013.
3. Міністерство фінансів України: Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» – поточна редакція від 14.03.2017 / Верховна Рада України. – Офіц сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено наказом Міністерства фінансів № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: [сайт]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.
5. Фінансовий аналіз та висновки [Електронний ресурс]: Безкоштовний фінансовий аналіз підприємства онлайн. – Режим доступу: <https://www.finalon.com/>.
6. Сич О.А. Дискримінантний аналіз і його застосування в прогнозуванні банкрутства підприємства [Текст] / О.А. Сич, І.І. Калічак // Молодий вчений. – 2017. – № 2. – С. 333–339.
7. Звітність ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч» 2014–2016 рр.

Сыч О.А., Дзюба Н.П.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТЬЮ

Аннотация

В статье исследована сущность дебиторской задолженности как составляющая часть оборотных активов предприятия. Проанализирован состав, структура дебиторской задолженности и основные факторы, которые стимулируют увеличение объема дебиторской задолженности. Осуществлен анализ дебиторской задолженности ОАО «Львовская кондитерская фабрика «Свиточ».

Ключевые слова: дебиторская задолженность, оборотные активы, управление дебиторской задолженностью, коэффициент оборачиваемости дебиторской задолженности, диаграмма Исикавы, причинно-следственная диаграмма.

Sych O.A., Dziuba N.P.

Lviv Ivan Franko National University

IMPROVEMENT OF ACCOUNT RECEIVABLE MANAGEMENT

Summary

In the article the essence of concepts account receivable as a significant part of enterprises current assets is considered. The composition, structure of account receivable and the main factors that stimulate account receivables amount increase are defined. The analysis of PJSC «Lviv confectionery factory «Svitoch» account receivables status is carried out.

Keywords: account receivable, current assets, account receivables management, Accounts Receivable Turnover, Ishikawa's Diagram, Cause and Effect Diagram.